

## 228. Grana, Vallentuna sn.

**Litteratur:** J. Bureus, F a 6 s. 172 n:r 49 (Rhezeliuss), F a 5 n:r 444; M. Aschaneus, F b 18 s. 173 f.

**Avbildning:** Aschaneus, teckning (a. a.).

Aschaneus antecknar från sitt besök i Grana: »Wthi millan gården i Grana, finnes dänne sönderslagne R. 4. wthi wngsmuren in muradt.» Rhezelius anger fragmentets plats vara »I Grana i millan gården», och samma uppgift återfinnes i F a 5. Sedan vet man intet om dess öden. Fragmentet söktes förgäves 1935 och 1936.

Fragmentets mått (enligt Aschaneus): 0,60 × 0,45 m.

Inskrift enligt Aschaneus:

**iiuk · si ... aii**

(utanför slingan) **tit**  
10

Till läsningen: 7 **a** har på teckning ett tvärstreck mitt på hst. Runan skulle också kunna läsas som **n** eller möjligen som **e**. Aschaneus uppfattar den (a. a. s. 174) som ett **a**. 10 **t** och 12 **t** ha bst endast till vänster om hst.

Rhezeliuss: - - **iiuk · si** - - - **ain** - - **lit** · Bureus (F a 5):  
- - - **iauk × si** ... **ain** ... **lit** ...

Det är icke möjligt att med ledning av de bevarade runorna med någon säkerhet rekonstruera inskriftens lydelse.

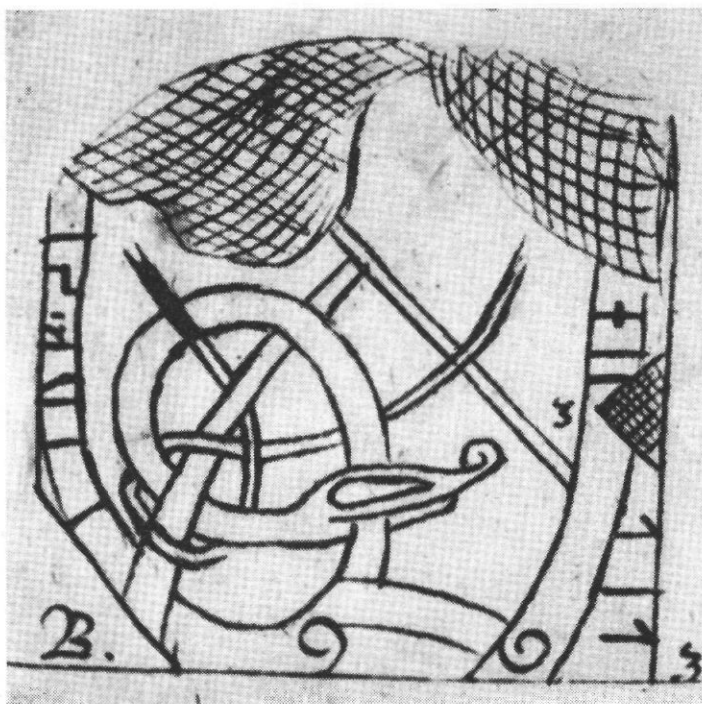


Fig. 225. U 228. Grana, Vallentuna sn.  
Efter teckning av Aschaneus.

## 229. Gällsta, Vallentuna sn.

Pl. 143.

**Litteratur:** B 1135, L 453, D 2:103. J. Bureus, F a 6 s. 173 n:r 52 b (Rhezeliuss), F a 5 n:r 449, F a 1 s. 99, F a 10:1, n:r 180; M. Aschaneus, F b 18 s. 7 f.; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 164; R. Dybeck, Svenska runurkunder 2 (1857), s. 34, Berättelse för år 1863 (ATA); UFT h. 3 (1873), s. 84; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 104.

**Äldre avbildningar:** Rhezelius, teckning (F a 10:1); Aschaneus, teckning a. a.; P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 1135); Dybeck, D 2:103; Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står i en åkerren, 20 m. S om en liten bro, vid en körväg som i nord-sydlig riktning går mellan åkrarna. Platsen är belägen 200 m. SSV om Grävelsta—Surstavägens skäl i Gällsta, där U 232 står. Denna sistnämnda runsten och U 231 finnas utmärkta på Geologiska kartbladet »Rydboholm», men platsen för U 229 har ej betecknats, säkerligen därför att denna sten låg omkull i åkern, då den geologiska undersökningen utfördes (1868—70). Stenen restes 1937 ett 10-tal meter ÖSÖ om den plats, där den tidigare låg.

Enligt Aschaneus ligger runstenen »Wthi Gällestad Söder ängen, wid vägen.» Under sin avbildning antecknar han: »Versus orientem, ligger, 1633 nyfunnen.» Rhezelius (F a 10:1) anger endast, att stenens plats är »I Giällestadh Eng.» I *Ransakningarna* uppges blott en runristning från Gällsta: »Vthi Giällestad Engh ett Bergh medh Runaskrift men ingen förstår dess innebärande.» Det är sannolikt, att *Ransakningarna* med dessa ord syftat på U 229. Ingen

runristning i fast berg är känd från Gällsta, och denna stora bukiga runsten gjorde onekligen, då den låg omkull, intryck av att vara jordfast. På baksidan av träsnittet i *Monumenta* är antecknat: »Waltuna sochn. Gällsta Söder Eng liggiande wid gamla vägen i Upl.» I *Bautil* är U 229 ej placerad på Vallentuna sn utan mot arbetets slut (s. 312) i avdelningen: »Ännu några Stenar af åtskilliga Härader och Socknar i Upland.» Runstenen har icke, som eljest också i denna avdelning är regel, fått någon uppgift om sin plats. Nedtill på s. 22 läses emellertid: »N:o 75. ok 76. Gällesta by». Ett av dessa nummer syftar säkerligen på U 229. — Dybeck meddelar: »Stenen är i Gällstads äng, sydväst från byn. Omkring honom finnes ett lågt och oredigt stenrör.» I en not tillägger Dybeck: »En på 1600-talet nämnd *runskrift i ett berg i Gällstads äng* är af mig förgäfvnes sökt.» Dybeck syftar här säkerligen på den troligen oriktiga uppgiften i *Ransakningarna*. I sin »Berättelse» för år 1867 meddelar han: »Af Gällstads tre bekante runstenar funnos vid första besöken blott två, den ena vid byvägen (Runurk. 101) och den andra i södra ängen. Desse granskades.» *UFT* (h. 3) uppger, så gott som ordagrant efter D 2:103, att stenen »står(!) i Gällstad äng, s. v. från byn. Omkring honom finnes ett lågt oredigt stenrör.» I h. 5 (1876), s. 126 rättas emellertid uppgiften: »Stenen är ej stående utan liggande.» När Brate besöker Gällsta 1904, antecknar han: »Runstenen ligger på ett stenröse i åkern sydväst om Gällstad öster om byvägen från Gällstad till Grana. Genom min försorg restes stenen på ena sidan.»

Runstenen har sålunda, alltsedan den 1633 upptäcktes, legat i den åker, i vilkens kant den 1937 restes. (Våren 1929 påträffades i samma åker, endast ett par meter ifrån den plats där U 229 då låg, en korsprydd sten, U 230. Dessa båda stenar utgöra möjligen ett monument, se nedan U 230.) Ristningsytan är bukig och flerstädes ojäm. Ristningen är väl bibehållen.

Ljusröd granit. Höjd 2,65 m., bredd 1,25 m.

Inskrift:

halfntan - auk - tubi - litu - risa - stin - at - huta - fapur - sin - sun - þorbiarn - ybir - risti - ruan  
 5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

*Halfdan ok Tobbi (Tubbi) letu ræisa stæin at Udda, faður sinn, sun Þorbiarn[ar]. Öpir risti runa[r].*

»Halvdan och Tobbe (Tubbe) läto resa stenen efter Udde, sin fader, Torbjörns son. Öpir ristade runorna.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar utan sk. Dessa ha i regel formen av korta lodräta eller något lutande streck. Sk efter 15 i är ett kort vågrätt streck. Avståndet mellan 34 f och 35 a är större än normalavståndet mellan runorna; detta förklaras av en ojämhet i stenytan. Bst i 36 þ utgår från ramlinjerna; även inskriftens andra þ (r. 45) har denna typ. 53 y är troligen stunget; prickerna är dock något otydliga. 64 a är säkert; i 65 n är hst skadad ovanför bst; runan är säker. — Rhezelius: efter 38 r läser han ett i; sk saknas efter 52 n, 56 r, 61 i; 65 n ej iakttaget.

På teckningen i F a 10:1 förekomma några misstag: efter 38 r läses ett i; 47 u; mellan 50 a och 51 r läses ett i; runan 65 n uppfattas som sk. Inskriften är något felplacerad på teckningen; den slutar till höger för högt upp i runbandet, men felet har tydligen observerats; en med bläck i slingan dragen linje skall säkerligen antyda, att runorna skola nå längre ned på denna sida (se fig. 226). — Bureus (F a 5): Sk äro hos honom kors utom i tre fall. Sk också efter runan 65. Efter 38 r har Bureus, i likhet med Rhezelius, ett i; 64 n; 65 a. — Aschaneus: efter 38 r läses ett i; 47 u; mellan 50 a och 51 r läses ett i; 65 uppfattas som sk. Detta är sålunda alldeles samma läsning som i F a 10:1, men på Aschaneus' teckning sluta runorna nedtill till höger på fullkomligt riktig plats. Att de två i-runor, som läsas hos dessa under-



Fig. 226. U 229. Gällsta, Vallentuna sn.  
Efter teckning av Rhezelius.



Fig. 227. U 229. Gällsta, Vallentuna sn.  
Efter teckning av Aschaneus.

sökare, äro sprickor i stenen, torde tydligt framgå av pl. 143. — Hadorph och Helgonius: efter 41 **n** är på skiljetecknets plats insatt nedre hälften av en **i**-runa; 53 **u**; 61 **n**; runan 65 uppfattas som sk. — Dybeck (1857): 14 **r**; D 2:103: 53 **u**; runan 65 **n** uppfattas som sk. — Brate: 35 **a**: »v. kst till **a** rätt otydligt på grund af knotter i stenen, det högra fullt tydligt.» 53 **y**: »pricken i **y** ett lodrätt streck». 62—65: »Det sista ordet är **runar**, men blott **ru** äro fullt tydliga. De tre följande runorna äro dels mycket matta; dels äro de afsedda att läsas upp och ned i förhållande till de föregående, hvarför **n** och **a** te sig, som om de bytt plats och **r** har fått form af **m**, af hvilken runa blott en svag skugga synes. Det +, som B 1135 och D II 103 anbringa i slutet af inskriften, kan jag icke varsna; det skulle ock stå i strid med öfriga skiljetecken.» Brate läser sålunda: **ruanm**.

Öpir har tydligen glömt två runor efter 52 **n** — gen.-ändelsen **-ar**. I det sista ordet 62—65 har han, just där slingan kröker, kommit att förväxla **a**- och **n**-runan. I stället för **runa** har han därigenom ristat **ruan** (jfr sista runan i U 210). Brate ser därefter ett svagt **m**, som sålunda skulle, om man vände på det, ge ett väntat **r**. En sådan runa har emellertid aldrig huggits här; några spår av den kunna i alla händelser icke iakttagas på stenen. Dessutom är det långt ifrån säkert, att Öpir i sitt språk haft ett **r** i slutet av detta ord. Det förhåller sig nämligen så, att flera exempel på **r**-bortfall i detta ord kunna konstateras i hans ristningar. Noreen har iakttagit bortfallet, och han formulerar (*Altschwedische Grammatik* § 321, b) ljudlagen om **r**-bortfallet på följande sätt: »Im auslaut durch dissimilation, wenn das wort noch ein **r** (altes oder aus **r** entstandenes) in derselben oder nächst vorhergehende silbe enthält.»



Fig. 228. U 229. Gällsta, Vallentuna sn.  
Efter B 1135.

Namnet *Halfdan* återfinnes, skrivet på samma sätt med ett *n* inskjutet mellan *f* och *t*, på Öpirstenen vid Vassunda prästgård (B 325, L 19). Om namnet, som har varit relativt vanligt, se Sö 188 och E. Wessén, *De nordiska folkstammarna i Beowulf* (1927), s. 46. Namnet förekommer också på en annan Gällsta-sten, U 231; det betecknar i båda dessa fall samme man, se nedan.

Inskriftens andra namn, som skrives **tubi**, uppfattades av C. Säve (*UFT*) som: »Dumbe(?)». I verkligheten återger skrivningen ett mansnamn *Tobbe* (*Tubbe*), som också är känt från Danmark och Norge. Namnet har tydligen före medeltiden varit relativt sällsynt, åtminstone i skrift. Det är, så vitt jag vet, endast belagt 6 gånger i svenska runinskrifter. Av beläggen äro 5 från Uppland och ett från Skåne: U 229 och 231, L 65 Säby, Skokloster sn; L 104 Uppsala domkyrka; L 794 Hässelby, Harbo sn; det skånska belägget är från Gårdstånga, DR 331. De båda exemplen från Gällsta syfta på samma person, se nedan.

Namnet, som är ett kortnamn till *Þorbiörn*, torde ha uppkommit i barnspråket och sålunda vara av samma typ som de av Brate behandlade *Toke*, *Toste*, *Tolle* o. s. v. (i: I. Flodström, *Sverges folk*, s. 206). Ännu i dag kan som bekant ett smeknamn *Tobbe* bildas till namn på *Tor-*, främst till *Torbjörn*. Om namnet se f. ö. O. Rygh, *Gamle personnavne i norske stedsnavne* (1901), s. 267 f.; H. Ekholm, *Vidhemsprästens anteckningar* (1915), s. 107 f.

Det är av intresse, att inskriften också upplyser oss om att *farfaderns* namn har varit *Þorbiörn*. Sonsonen *Tobbi* (*Tubbi*)

har tydligen efter hans död uppkallats efter honom.

Namnet *Þorbiörn* tillhör runinskrifternas vanligaste namn.

Faderns namn, som här skrives **huta** (ack.), är däremot sällsynt, och olika tolkningsförslag ha framställts. C. Säve uppfattar det (*UFT*) med tvekan som ett *Hundi* och Brate (*Svenska runristare*, s. 104) som ett *Guti*. Intet av förslagen är tilltalande. **huta** torde böra tolkas som en skrivning för mansnamnet *Uddi* (*Oddi*) med det hos Öpir välkända tillägget av uddljudande **h**. Detta namn blir under medeltiden »täml. vanl.» (Lundgren-Brate) och det är också säkert styrkt i runinskrifter (Sö 164; L 1069 Högs k:a, Hälsingland; L 1252 Bjurbäcks bro, Bredaryds sn, Småland). Även en stark form av namnet: **utr** *Uddr* är vanlig i runinskrifterna, se Sm 29, s. 96 och U 60 (s. 83).

Ovan har i förbigående påpekats, att Öpir uteglömt gen.-ändelsen (-ar) i **þorbiarn**, vilket ej är enastående hos denne föga noggranne ristare. Utelämnandet av runorna har föranlett C. Säve att tolka inskriften: »Halfdan och Dumbe(?) läto resa sten efter Hunde(?), sin fader, (nl. och efter) Thorbjörn (hans?) son. Ubbe riste runorna.» Det kan emellertid icke råda någon tvekan om att Torbjörn är Uddes fader.

U 229 är uppenbarligen den äldsta av de tre Gällsta-inskrifterna. Detta framgår bl. a. utav namnen. Udde Torbjörnssons söner, *Halfdan* och *Tobbi* förekomma nämligen också på de två andra Gällsta-stenarna, U 231 och 232; den förra är rest efter *Halfdan* av hans fyra barn, den senare (U 232) efter *Tobbi* av hans tre söner.

Vid behandlingen av U 210 har jag sökt visa, att Halvdan Uddesons dotter Hedinvi blivit

gift med Holmgöt i Åsta. Vi få sålunda ganska god kunskap om Gällsta-släkten, se släkttavlan nedan under U 232.

I denna inskrift, som alltså är den äldsta, skrives **risa stin**, medan båda de yngre beteckna diftongen med **ai : raisa stain**. Däremot skrives på den äldsta stenen **auk**, medan de yngre inskrifterna ha formen **uk**. Slutligen kan anmärkas, att U 229 använder prep. *at*, medan de yngre stenarna ha *aftir*.

## 230. Gällsta, Vallentuna sn.

Pl. 144.

Litteratur: Handlingar i ATA.

Äldre avbildningar: G. A. Hellman foto 1934 (ATA).

I april 1929 påträffades i en åker 3—4 m. SÖ om den plats, där U 229 låg, en sten prydd med ett kors av intressant form. Det är möjligt, att de båda stenarna ha utgjort ett monument. Den korsristade stenen flyttades 1933 av markägaren till gårdsplanen på Gällsta n:r 4, där den restes 40 m. ÖSÖ om mangårdsbyggnaden.

Ljusgrå granit. Höjd över marken 0,94 m., bredd 0,44 m.

Korset är försett med stång, som nedtill prydes av två hängande, bladliknande flikar. Detta är ett tidigt exempel på den korsform med bladornament, som senare under medeltiden når en rik utveckling. Av allt att döma tillhör Gällsta-stenens kors senare delen av 1000-talet, och ristningen torde sålunda vara samtidig med U 229, vid vilkens sida den påträffades. Mot antagandet att Halvdan och Tobbe också låtit resa den korsmärkta stenen talar, att U 229 endast omnämner en sten. Stenarnas olikhet i yttre avseende — den ena ovanligt stor, den andra ovanligt liten — tyckes också strida emot ett sådant förhållande.

## 231. Gällsta, Vallentuna sn.

Pl. 144.

Litteratur: B 58, L 455, D 2:102. J. Bureus, F a 5 s. 194 (endast platsangivning enligt Rhezelius), F a 10:1 n:r 174 (Rhezelius), F f 6 n:r 198; M. Aschaneus, F b 18 s. 5; J. Peringskiöld, F l 5:1 n:r 11, Monumenta 3, bl. 165; O. Celsius, SR 1 s. 364, SR 2 s. 102, 592; R. Dybeck, Vallentuna socken 1860 (ATA), Berättelse för år 1867, 1868; UFT h. 3 (1873), s. 84 f.; E. Brate, Anteckningar 1904 (ATA), Svenska runristare (1925), s. 111.

Äldre avbildningar: Rhezelius, teckning (F a 10:1); Aschaneus, teckning (F b 18); Bureus, kopparstick (F f 6); J. Peringskiöld, teckning (F l 5:1); Peringskiöld och Hadorph, träsnitt (i F l 5:1, Peringskiölds Monumenta och B 58); Dybeck, D 2:102; E. Brate foto 1904 (ATA).

Runstenen står rest invid byvägen Grävelsta—Sursta, i västra dikeskanten, 150 m. N om vägskelet vid Gällsta, där U 232 står. Platsen är utmärkt på Geologiska kartbladet »Ryd-boholm».

Bureus antecknar i F a 5 (nedtill på s. 194): »J Gällestad skref Jon Håkanson äro 3 Runestenar en i hwart Gerdet och en i engen.» Egendomligt nog finnes ingen annan uppgift om denna runsten i F a 5. I F a 10:1 är den emellertid avbildad, och platsen anges vara »J gärdet Nordan byn». Ovanför kopparsticket i F f 6 läses: »Wallentuna i gärde nordan till.» Något utförligare är Aschaneus, som över sin teckning (F b 18) antecknar: »Wti Gällestad nor-gärden litet ifrå grinden, wid vägen.» Under teckningen tillägger han: »Versus occidentem ligger, 1633. nyfunnen.» Peringskiöld (F l 5:1): »Walltuna Sochen och Gällestabby Norder gärdzbacka, baklänges.» (Samma uppgift på träsnittet i Monumenta 3). I B 58 upptages run-